

НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ВІДКРИТТЯ ТА ВИНАХОДИ

Стаття присвячена проблемі узагальнення результатів педагогічного експерименту впровадження педагогічної системи креативної освіти молодших школярів у відповідності з науковою та науково-технічною діяльністю. Система передбачає визначення учня головною дієвою особою суб'єкт-суб'єктних відношень з вчителем та однолітками як дослідників та винахідників. Вона полягає у впровадженні авторської типології уроків, що включає два основних елементи: дослідницький та винахідницький, як аналогів наукової та науково-технічної діяльності.

Ключові слова: креативна освіта, пошукач (дослідник, винахідник).

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття головним завданням всієї світової спільноти є забезпечення стабільного та ефективного існування сучасної цивілізації на засадах цілісності природного оточення, економічної життєздатності та соціальної справедливості для нинішніх і майбутніх поколінь. Вирішення цих питань стало можливим з упровадженням у зміст соціальної та освітньої політики концепції сталого розвитку. Вирішальним фактором розвитку суспільства та економіки, без сумніву, є творча людина. Саме тому модернізація сучасної освіти повинна вбачати, як високу мету своєї освітньої діяльності вільну особистість з розвиненими оригінальним, швидким, гнучким мисленням, фантазією, інтуїцією, що вирішуються у системі креативної освіти.

Аналіз актуальних проблем освіти. Починаючи з середини ХХ століття вона розвивалась у дослідженнях спочатку зарубіжних вчених Дж. Гілфорда [4], К. Роджерса [6, 7], А. Маслоу [5], Дж. Хейфіла [11] та багатьох інших. Пізніше у дослідження проблем розвитку креативності підростаючого покоління долучилися і вітчизняні вчені А. Алєйніков [1], А. Алексюк [2], А. Хуторський [12, 13], О. Савенков та інші [8, 9, 10].

Креативна педагогіка, як визначає А. Алєйніков, є підсистемою розвитку креативності в загальній системі освіти, що як важливий компонент останньої принципово змінює її [1]. Разом з набуттям фонду знань, вмій і навичок та вирішення завдань виховання, учень розвиває потребу, мотиви та здібності креативності: оригінальності, гнучкості, швидкості мислення, здатності відповідально і ретельно виробляти стратегії і тактики творчих дій. Привнесення в загальну освітню систему підсистеми розвитку креативності учнів створюється можливість підняти на новий більш високий щабель вирішення проблем навчання і виховання. Бо ж учень в системі креативної освіти займає позицію головної дієвої особи і активного учасника суб'єкт-суб'єктних відношень з вчителем і однолітками. Це є вирішальним моментом якісного відмежування від традиційної освіти і реальної її модернізації у відповідності зсучасними європейськими і світовими вимогами. Привабливим в креативній освіті є те, що вона створює умови філософської, соціальної і творчої орієнтації учнів, розвитку в них рис характеру і творчої самосвідомості, що обумовлюють високу моральність, здатності до співтворчості, соціально відповідальну поведінку.

Концепція дослідження. Головною ідеєю Концепції є безперервність креативної освіти, що передбачає її здійснення в умовах експерименту на всіх щаблях середньої освіти, починаючи з дошкільної, продовжуючи в початковій і основній школі, а завершуючи в старшій. Вже на перших щаблях в практичних діях кожного педагога відображається його "креативна" орієнтація, що полягає у відмові від авторитарності і жорсткого психологічного клімату, а дидактично "наливанням" знань у свідомість дитини, як в посуд. В умовах креативної освіти дитина, а пізніше учень – дослідник, що самостійно в процесі навчання докладає інтелектуальні, психологічні, фізичні зусилля, здійснюючи суб'єктивні відкриття. На слідує етапу учень – дослідник, як власник відкриття, перетворюється у пошукача варіантів його практичного застосування – винахідника.

Таким чином, на першому етапі навчання в процесі креативної освіти учень діє аналогічно тому, як це відбувається у науковій діяльності, а на другому – на етапі застосування здобутих знань у науково-технічній або технічній.

Організація дослідження. Починаючи з 1998 року на базі навчально – виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І ступеня № 240" експериментально впроваджується система безперервної креативної освіти. Згідно з Концепцією визначено принципи креативного навчання учнів початкової школи:

- використання змісту освіти як матеріалу для навчального дослідження й створення умов свободи творчості;
- узгодження умов навчання з умовами наукової або науково-технічної діяльності;
- різноманітності дослідницької або винахідницької діяльності як форм активної самостійної творчості учня, як пошукача;
- завершення дослідження творчим продуктом пошукової діяльності (малюнок, вірш, модель тощо);
- співтворчість учня та вчителя як дослідника і наукового наставника.

У реалізації ідей креативної освіти і забезпечення умов дослідницького навчання нами розроблені типи та види уроків, що були використані в умовах початкової школи: підготовка дослідження; дослідження (експериментальне, індивідуальне, групове, колективне, комбіноване); узагальнення

результатів дослідження; застосування результатів дослідження; підведення підсумків дослідження; програмування і планування нових досліджень.

Головна мета типу уроків – підготовка дослідження, що полягає у забезпеченні готовності учнів до нього. При цьому вирішується завдання налаштувати учнів на розкутість, свободу висловлювань і сміливість дій, домогтися розуміння учнями системи організації та самоорганізації в навчально-дослідницькій роботі. Одним із важливих завдань є вчити учнів формувати та формулювати тему дослідження, розвивати зіркість у пошуку проблеми, виділяти об'єкти та предмети дослідження, розуміти поняття "тема, об'єкт, предмет, гіпотеза, мета, завдання, методика, результати дослідження, висновок" тощо. Зрозуміло, що завдання оволодіння даними поняттями ставляться у відповідності до вікових особливостей учнів, при чому створюються такі умови діяльності учнів, щоб цими поняттями вони оволодівали, практично використовуючи їх як дослідники. Важливо на цьому етапі викликати пізнавальний інтерес до проблеми та самого процесу дослідження.

Центральним типом уроку навчально-дослідницької діяльності учнів початкової школи є дослідження. Головна мета його, як свідчить сама назва цього типу, досліджувати об'єкти, явища та предмети, здійснюючи учнями "відкриття" для себе особисто. Основні педагогічні завдання полягають у включенні учнів будь-якої проблеми навчально-дослідницької роботи, усвідомлюючи їх сутність. На цьому типі уроків при вдалій організації його вдається створювати умови розвитку творчої мотивації, творчих здібностей та творчих вмінь і навичок. Серед останніх особливо цінним є навчання формулюванню теми, визначенні об'єкта і предмета, мети та завдань тощо. А при проведенні експериментальних досліджень формуються вміння і навички проведення дослідів.

Після проведення дослідження учнів-дослідників теоретичного, експериментального колективного, групового чи індивідуального, вони залучаються до проведення уроків третього типу – обговорення результатів дослідження. Мета такого типу уроків полягає у створенні умов активного і системного діалогового обговорення отриманих результатів дослідження та поглиблення розуміння сутності досліджуваних об'єктів та їх предметів. На таких уроках нами переслідуються завдання включити учнів в активне розкуте обговорення досліджуваних об'єктів та їх предметів, здійснювати аналіз і синтез досліджуваної інформації, розвивати загальну та спеціальну наукову мову, вчитися взаємодії в системах "учень – учень", "учень – вчитель", розвивати творчі вміння до дискусії, полеміки, опанування в обговоренні результатів дослідження. Як і на попередніх типах уроків вважаємо за необхідне забезпечувати таку організацію та зміст уроку, щоб неминуче сприяти поглибленню пізнавального інтересу учнів до досліджуваних об'єктів. Згідно логіки наукових досліджень наступним типом уроку повинне бути застосування результатів дослідження, мета його у творчому застосуванні "власних відкриттів", як результатів дослідження, що неминуче сприяє поглибленню розуміння учнями сутності явищ, закономірностей, законів тощо.

Система дослідницького навчання, в залежності від типу і виду уроку та мети навчального дослідження, передбачає здійснення фронтального, колективного, групового, та індивідуального навчання.

Пропонована типологія уроків ґрунтується на принципі креативності, що потребує дотримання умов:

– використання змісту освіти як матеріалу для навчального дослідження і досягнення бажаної свободи творчості учнями, узгодження навчального процесу з процесом наукового дослідження, а діяльності учня – з діяльністю вченого;

– різноманітні форми дослідницької діяльності як форми активної самодіяльності учня-дослідника;

– співробітництва і співтворчості учнів-дослідників, як взаємо-зворотній взаємодії та діалозі. Який здійснюється за участю вчителя-фасилітатора, що виконує функції координатора, консультанта, експерта, психолога тощо.

Учитель в організації дослідницького навчання широко застосовує ігри різних типів: сюжетно-рольові, ситуативні, рольові. У нашій системі більше переваги надається застосуванню останніх. Учні виконують роль доповідача, опонента, експериментатора. Консультанта, автора творчих самостійних розробок (віршів, оповідань, виступів тощо).

Для участі в уроках різних типів і видів навчально-дослідницької роботи ми системно і систематично. Послідовно й терпляче вчимо учнів-дослідників виконувати названі вище ролі.

У навчально-виховному процесі учні-пошукачі постійно включаються вчителем доспостережень за природою, виділяючи об'єкти дослідження, складаючи його план описуючи його хід. В цей час у пошукачів формуються навички користування дослідницькими приладами, різною наочністю і вміння доповідати результати дослідження і визначати висновки. Написання короткого виступу про результати свого дослідження є засобом співтворчості учня та вчителя. У процесі залучення учнів до фенологічних дослідження ймотивування їх діяльності, великого значення набуває діяльність педагога, спрямована на розвиток пильності, уваги до довкілля, бачення проблем, протиріч оточуючої дійсності та сумісна діяльність, направлена на пошук шляхів вирішення конкретних завдань.

Результати дослідження. Багаторічний експеримент впровадження креативної освіти у закладі надав можливість установити причинно-наслідковий зв'язок між характером впровадженого змісту, методів, форм організації навчання, з одного боку і якостями креативності учнями-пошукачами, що виявляються в процесі навчальної, як наукової або науково-технічної діяльності, з другого (табл. 1).

Висновок. Виходячи з аналізу причинно-наслідкових зв'язків, умов НВП, з одного боку, і типових психологічних, дидактичних змін у надбанні учнями знань, вмінь, навичок та вихованості, з другого боку, сформувалось переконання про їх відповідність, що виявляється у безпосередньому впливі першого на виразний вияв молодшими школярами якостей креативності. Зважаючи на те, що сучасні

умови суспільно-економічного розвитку вимагають невідкладної модернізації освіти доцільним у дошкільних та загальноосвітніх закладах є системне впровадження системи креативної освіти.

Таблиця 1

Причинно-наслідкові зв'язки умов навчання та розвитку креативності

№ з/п	Умови навчально-виховного процесу	Типові зміни в молодших школярів
1	Фенологічні спостереження за рослинами на подвір'ї	Розвиток аналітико-синтетичних вмій; вмій розрізняти предмети за зовнішніми ознаками, порівнювати та співставляти об'єкти досліджень
2	Фенологічні спостереження за кімнатними рослинами	Організація практичної діяльності, спрямована на осмислення учнями об'єкта і цілей (результатів) спостережень; розвиток вмій абстрагування та конкретизації
3	Фенологічні спостереження за поведінкою домашніх тварин	Поглиблення, розширення знань про поведінку домашніх тварин, розвиток зіркості, спостережливості
4	Фенологічні спостереження за комахами	Оволодіння доступними засобами вивчення природи; розвиток передбачуваності
5	Фенологічні спостереження за об'єктами неживої природи	Розвиток : навичок встановлювати та виявляти причинно-наслідкові зв'язки у довкіллі; гнучкості мислення

Дослідна діяльність в закладі розпочинається в дошкільному віці. Педагогічні працівники, враховуючі вікові особливості дітей, вчать малюків спостерігати за явищами природи, рослинним та тваринним світом, сезонними змінами, закріплюючи набуті знання у повсякденному житті. Велике практичне та виховне значення має трудова діяльність дошкільників: праці в природі, чергування, самообслуговування тощо.

Логічне продовження дослідної діяльності спостерігаємо в початковій школі. Враховуючи єдність вимог щодо досягнення кінцевої мети, а саме розвиток умій у напрямку дослідницької діяльності, співпрацю дошкільної та початкової ланок, колектив закладу спрямовує свою діяльність на створення у дітей холистичної картини світу.

Використані джерела

1. Алейников А.Г. О креативно й педагогике / Алейников А.Г. // Вестник высшей школы. – 1989. – № 2. – С. 83-87
2. Алексюк А.М. Педагогіка. / Алексюк А.М. – К.: Вища школа, 1985.
3. Висоцька О.Є. / Висоцька О.Є. Концептуальні засади випереджаючої освіти для сталого розвитку. Джерело. Дніпропетровська обласна педагогічна газета. – № 21 (30) червень-серпень 2009 р. – Дніпропетровськ, ТОВ "Книга", 2009. – С. 6.
4. Гілфорд Дж. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Гілфорд Дж. // Шкільний світ – К., 2003.
5. Маслоу А. Психологія бытия. / Маслоу А. – М.: Ваклер, 1997
6. Роджерс К. К науке о личности / Роджерс К. // История зарубежной психологии. – М., 1986.
7. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться. / Роджерс К., Фрейберг Д. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
8. Савенков А. И. Маленький исследователь. Как научить дошкольника приобретать знания. / Савенков А. И. – Ярославль, 2002.
9. Савенков А. И. Одаренные дети в детском саду и школе / Савенков А. И. – М.: Издательский центр "Академия", 2000. – 232 с.
10. Савенков А. И. Путь к одаренности. Исследовательское поведение дошкольников. / Савенков А. – Спб., 2004
11. Хейфіл Дж. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Хейфіл Дж. // Шкільний світ. – К., 2003.
12. Хуторской А.В. Дидактическая евристика. Теория и технология креативного обучения. / Хуторской А.В. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
13. Хуторской А.В. Развитие одаренности школьников: методика продуктивного обучения: пособие для учителя. / Хуторской А.В. – М., 2000.

Solohub A., Shvets O.

PRIMARY SCHOOL CHILDREN TEACHING AS INVESTIGATIONS AND INVENTIONS

The article is dedicated to the summarising of the pedagogical experiment results of the pedagogical creative education system. The system is being realised with the primary school children according to the scientific and technical activity. It presupposes the pupil determination as the main person in the subject-subjective relationships with a teacher and peers. The system implies in the author's types of lessons realisation. It includes two main elements: research and inventive as the analogs of scientific and technical activities.

Key words: creative education, discoverer, researcher, inventor.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2015